

LITERATUUR

VERS VAN DE PERS

Een hoop engagement

In zijn nieuwe roman haakt Robert Vuijsje aan bij actuele discussies over racisme, institutioneel of persoonlijk, over *cultural appropriation* en *white privilege*, maar ook over #MeToo en misbruik. Dat is een hele hoop engagement, wat dit boek iets te veel in de richting van een discussiestuk duwt. Haarscherp laat Vuijsje zien hoe hokjesdenken werkt, aan alle kanten van het politieke en raciale spectrum. Hoofdpersoon Max is Joods en komt uit Amsterdam-Zuid, zijn vrouw Alissa is een Surinaamse uit de Bijlmer. Hun zoon Salomon voelt zich nergens bij horen. Om zich heen ziet hij iedereen bezig zijn eigen territoriumpje te bevechten. Wie is er het meest slachtoffer, de overlevenden van het kamp of de nazaten van de slavernij?

Ooit studeerde Vuijsje sociologie, en dat zie je terug in zijn analytische en nuchtere stijl. Zijn personages lijken daardoor in de eerste plaats dragers van een idee. Deze roman zet je aan het denken over de identiteitsworsteling van de hoofdpersoon, maar helaas lukt het niet om je echt bij hen betrokken te voelen.

De langverwachte

Het is niet overdreven te stellen dat dit het boek is waar door de literaire goegemeente het reikhalzendst naar is uitgekeken, de laatste pak-'m-beet vier jaar. Zou Buwalda erin slagen zijn debuutroman *Bonita Avenue* (350.000 verkochte exemplaren, in achttien talen vertaald) te overtreffen, of op z'n minst te evenaren?

Welnu, de fans kunnen gerust zijn. In *Otmars zonen* valt opnieuw volop te genieten van Buwalda's vertelkunst. Hij neemt zijn tijd en verknoopt verschillende verhaallijnen, over de jonge Ludwig en de macho oliemagnaat Tromp (knipooog naar de Amerikaanse president?), over de steenrijke en steenharde Star Busman en diens kleindochter, de journaliste Isabelle, die haar eigen morele grenzen opzoekt. En dan slaan we nog een handvol tussengerechten over – alles even kruidig aangemaakt en smakelijk opgedist.

Bonus: er komen wat bekenden uit *Bonita Avenue* buurten. Zo werkt Buwalda aan een coherent roman-universum. Minpuntje: de roman is het eerste deel van een trilogie. Wie nog iets langer geduld kan oefenen, wacht twee jaar. Dan is de cyclus compleet.

Een kat als idool

Op de Rietveld Academie kreeg Maartje Wortel les van wijlen Wim Brands, vertelt ze op de eerste pagina's van haar nieuwe roman, en hij leerde haar: schrijf nooit over je kat. Waarna ze deze regel meteen in de wind slaat. Want de Dennie uit de titel is een roodharige kat, die niet alleen een belangrijke rol speelt maar zelfs meeschrijft aan dit boek. Op gezette tijden staan er willekeurige letterreeksen in de tekst, veroorzaakt door Wortels poes die over het toetsenbord liep.

Dennie is een star is een typische Wortel: schijnbaar richtingloos voortkabbelend en prettig onderkoeld proza, dat je op onverwachte momenten bij de strot grijpt. We volgen de kronkelpaden van de hoofdpersoon, de jonge vrouw Ted, die zoekt naar vervulling, in de liefde, in het leven. De kat Dennie strekt haar tot voorbeeld. Zo vanzelfsprekend als hij leeft, zo zou Ted ook willen zijn. In haar vriendengroep groeit Dennie uit tot een godheid, iets om in te geloven. Dit rare, grappige, springerige, geheimzinnige boek laat zien dat je in de liefde slaagt als je gelooft – zowel in de ander als in jezelf.

Vader of monster?

In haar autobiografische roman *Vallen* is als vliegen groeit het ouderlijk huis van Manon Uphoff uit tot een gruwelkabinet, met haar vader als kwade genius.

Door Thomas van den Bergh

De boeken van Manon Uphoff (1962) worden bevolkt door agressieve vaders, ziekelijke moeders, broeierige broers en zwatelende zussen. Al vanaf haar debuutbundel *Begeerte* bouwt de schrijfster consequent aan dit universum vol disfunctionerende gezinnen met drop-outs, hele en halve zwakbegaafden, woestelingen en criminelen.

Behalve met geweld is familie bij Uphoff vaak synoniem met seksuele spanning. In de novelle *De ochtend* valt is er een broerzusrelatie die incestueus lijkt, en ook in de roman *Koudvuur* broeit het tussen broer en zus. Zin en weerzin, verlangen en afkeer gaan bij Uphoff vaak hand in hand. Al in het allereerste verhaal van haar literaire debuut volgen we een meisje dat zich ruw laat inwijden in de liefde. Ook elders is sprake van vroege, en niet altijd vrijwillige ontmaagding.

Waar deze complexe mix van gevoelens vandaan komt, wordt schrijnend duidelijk in Uphoffs nieuwste roman *Vallen* is als vliegen. Maar voor we verder gaan – is dit eigenlijk wel een roman? Op de titelpagina ontbreekt de gangbare genre aanduiding.

De NUR-code in het colofon (301) is wel degelijk die van 'literaire fictie', maar in het persbericht staat te lezen: "Na zich jaren te hebben gewijd aan het schrijven van voornamelijk fictie bracht Uphoff de moed op om haar persoonlijke verhaal – en dat van haar familie – op te nemen en te verwerken in een roman."

Wél een roman dus, maar géén fictie? Uphoff lijkt op twee gedachten te hinken. De familie in dit boek heet 'Holbein' en niet 'Uphoff'. Maar achterin neemt ze een heuse stamboom op om de familieverwantschappen te verduidelijken. Dat is iets wat je vooral in een non-fictieboek aantreft.

Laten we er voor het gemak maar even van uitgaan dat de naamloze 'ik'-figuur, hier aangeduid met 'ondergetekende', samenvalt met de schrijfster. Wat Uphoff met dit boek wil, zet ze zelf halverwege uiteen: "Zou iemand me op een dag vragen wat ik probeer te begrijpen en doorgronden met mijn obsessieve gekriebel in Moleksine-aantekenboekjes (-) dan zou ik zeggen dat het een voortdurend onderzoek is naar wat 'thuis' betekent, en voor wie. Wat het is, wás en in de toekomst zou kunnen zijn. Om eraan toe te voegen dat ik daarvoor mijn huis, de pathologie ervan, moet uitbeelden en oproepen, in heel veel verhalen en in een (ritmische, rituele) herhaling die lijkt op die van fractalen. Als de puzzel die het was, een labyrint, de donkere kant van de maan."

Dat woord 'labyrint' is niet toevallig gebruikt. Meer nog dan in haar vorige boeken wordt het ouderlijk huis hier neergezet als een mythologische plek, decor van een duister sprookje. Het toneel van haar jeugd groeit gaandeweg uit tot duizelingwekkend gruwelkabinet, een house of horrors, met de vader als de kwade genius.

Wat er werkelijk aan de hand is in dit grote, verknippte Utrechtse gezin, blijft lang in nevelen gehuld. Uphoff stelt uit, draait om de hete brij, omzeilt. Ze begint met de beschrijving van een mentale inzinking en huwelijks crisis waaraan ze ten prooi viel na publicatie van haar laatste roman. Haar echtgenoot verweet haar toen dat ze zijn werkelijkheid gebruikte om fictie mee te bedrijven. In het vervolg maakt ze duidelijk waarom ze niet anders kan.

Dan vertelt ze de tragische geschiedenis van haar (half)zus Henne, altijd gehuld in een wolk sigarettenrook, die weigerde nog langer te eten toen haar gehandicapte zoon overleden was, en die stierf aan de gevolgen van een val van de trap. Het zijn elementen die Uphoff-volgers bekend zullen voorkomen, maar die daarom niet minder treffend zijn. En die des te navranter worden, als Uphoff voor het eerst verwijst naar de 'duistere spelletjes' van vader HEHH, zoals hij hier genoemd wordt.

De cirkels worden kleiner, de schrijfster zoomt verder in, nu op haar vader en moeder, hun beider achtergrond, hun ontmoeting. HEHH was de medewerker van een incassobedrijf die beslag moest komen leggen op de bezittingen van de eerste man van moeder Anna Alida. De vonk slaat over en beiden laten hun wettige

---

echtgenoten voor elkaar in de steek. Ze trouwen, overhaast misschien, onwetend van 'de grote sociaal-maatschappelijke kloof' die de charmante estheet en de volkse Ondiepbewoonster van elkaar scheidde.

Al snel blijkt HEHH ook een tirannieke kant te hebben. Deze statisticus beschouwt zichzelf als kunstenaar en wenst niet gestoord te worden tijdens de artistieke arbeid. Dat lukt natuurlijk niet, in een klein en kinderrijk huis. En dus krijgt de vertelster er geregeld flink van langs, 'tot mijn moeder riep: "Stop, je slaat haar hartstikke dood!" En het grimmige, in onze ogen bijna komische 'kanmenietschelen' dat erop volgde."

Alleen met behulp van een metafoor kan Uphoff het verschrikkelijke en onzegbare ten slotte toch benoemen.

Waar die artistieke scheppingsdrang toe leidt? Manon Uphoff houdt het vaag, zoals ze haar lezers vaker laat gissen. Haar wijze van vertellen is associatief en de verhaalstructuur fragmentarisch. Vader bouwde aan 'een erotisch universum, een cryptisch bouwwerk, zijn seksuele fantasmagorie', zo lezen we. Alleen met behulp van een metafoor kan ze het verschrikkelijke en onzegbare ten slotte toch benoemen.

Haar vader verandert dan in de mythische Minotaurus, de monsterlijke stiermens in het labyrint van koning Minos. En Uphoff en haar zussen worden op gezette tijden in dat gruweldoolhof losgelaten. In het hart van het labyrint vindt het misbruik van de meisjes plaats, al is dat alweer een veel te koele en platte term voor wat er daar precies gebeurt.

Met superieure minachting beschrijft Uphoff haar lot: "Wat wij allemaal kunnen doet je versted staan! Wij zijn zeer bedreven in het muisstil, zonder een piepje of kreetje binnengedrongen worden. Loyaal en standvastig als tinnen soldaten." Op haar best is de vrije, suggestieve stijl van de schrijfster als zingen: ritmisch en melodieus. Ook is ze een meester in de contrastwerking. Bijvoorbeeld als ze gedetailleerd de zorg beschrijft waarmee haar vader ieder jaar de kerstboom optuigt.

Dan staat er: "Breng ik dit tafereel voor mijn geestesoog terug, dan kan en wil ik weer geloven dat HEHH even gespleten was als ik en net als ik verlangde naar die splitsing waarin er werkelijk een vader en een monster was (en een vader in wiens armen ik me voor dit monster kon verschuilen) - en betwijfel ik of ik beter af ben met de wetenschap dat zij één waren. Het kind dat gelooft in mythen en magie hunkert naar de oude tweedeling. En herinnert zich tevens de vreugde, die vrij en echt beleefd werd, van het zielstransport en het kunnen toekennen van een geest aan de kleinste en onaanzienlijkste dingen. Je moet weten: ik hield van Henri Elias Henrikus Holbein, wij allemaal hebben onze god liefgehad."

In al haar eerlijkheid is Uphoff hier groots, en tegelijk is deze passage uiterst pijnlijk. Hoe graag had ze niet gewild dat haar vader een fictief monster geweest was, een personage dat verdween als je de kaften van het boek dichtloeg. Maar nee, de man was echt.

En opeens begrijp je dat de schrijfster dit verhaal niet anders kon vertellen dan zo: omcirkelend, uiterst suggestief, met gebruikmaking van een passend mythisch vocabulaire. Dat is het werkelijk schokkende aan dit boek, het besef dat Uphoff in al haar voorgaande romans en verhalen steeds heeft aangeraakt zonder te benoemen. Tot nu.

Niet meer per artikel betalen?

Neem Premium. Altijd onbeperkt toegang tot de beste stukken voor 999 per maand.

Ja, dát wil ik!